

Prikaz knjige (Book review)

MA Lamija Silajdžić, Asistent³

*Odsjek za komunikologiju/žurnalistiku, Fakultet političkih nauka,
Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, Bosna i Hercegovina*

Prikaz knjige Meri Čejko

“Superpovezani: internet, digitali mediji i tehno-društveni život”

Clio: Beograd, 2019., 312 str.

“Kultura neprekidne uključenosti i povezanosti već je tu, zavladała je i postala obilježje savremenog tehno-društvenog života” (Čejko, 2019:208)

Otkako je još krajem XX stoljeća (1998.) Manuel Castells napisao “Uspon umreženog društva” i kazao da živimo u *umreženom – visokotehnologiziranom, informa-*

³ lamija.silajdzic@fpn.unsa.ba

cijskom društvu, nižu se sintagme pomoću kojih znanstvenici i istraživači nastoje opisati svijet u kojem živimo u ovom, XXI stoljeću. Sociologinja i predavačica na Univerzitetu Rutgers (New Jersey, SAD) **Meri Čejko (Mary Chayko)** već 25 godina proučava utjecaj digitalnih tehnologija na pojedinca i društvo, te nakon knjiga "Connecting: How We Form Social Bonds and Communities in the Internet Age" iz 2002. i "Portable Communities: The Social Dynamics of Online and Mobile Connectedness" iz 2008., 2018. objavljuje knjigu "Superconnected: The Internet, Digital Media and Techno-Social Life". Knjigu je 2019. sa engleskog prevela Jelena Petrović.

Pridjevu i činjenici da smo *povezani*, autorica Čejko dodaje riječ *super*, kako bi naglasila široke društvene implikacije međusobne povezanosti ljudi danas. Ona savremeni globalizirani svijet opisuje kao superpovezan, iako već na početku knjige podsjeća da nisu svi ljudi u svijetu povezani, jer ima područja koja još nemaju ni pristup električnoj energiji, a kamoli računarima i internetu. U knjizi autorica navodi da više od pola svjetske populacije (52%) nema pristup internetu. Međutim, noviji statistički podaci, poput onih iznesenih u izvještaju *Digital 2019: Global Digital Overview*, pokazuju da više od polovine (57%) svjetske populacije u 2019. godini koristi internet. Iako se ovi statistički podaci mijenjaju, a mogu varirati čak i kada se istraživanja vrše istovremeno, evidentno je da digitalne tehnologije nisu dostupne svima i da je i u trenutku pisanja ovog rada veliki broj onih koji su *isključeni*. Privilegovanima kojima su digitalne tehnologije dostupne, dio su života, i kako navodi autorica Čejko, "utkane u bezmalo sve aspekte savremenog života". Razlika odnosno podjela među ljudima na osnovu pristupa tehnologijama naziva se *digitalni jaz*. On ima mnogo dimenzija, a kao najvažnije Čejko izdvaja: sredstva za proizvodnju digitalne tehnologije, učešće u digitalnim aktivnostima i sticanje digitalne pismenosti (Čejko, 2019:115). Nejednakost u širenju i usvajanju digitalnih tehnologija može se prevazići samo na krupnijem, strukturnom planu, kaže Čejko, te dodaje da nizak životni standard osujećuje digitalno povezivanje ljudi.

Zbog snažnog prodora tehnologija, autorica naš savremeni život naziva *tehno-društvenim*. O utjecaju tehnologije na život čovjeka pisali su brojni filozofi, sociolozi, komunikolozi, antropolozi, historičari i drugi znanstvenici. Društvo (ljudi) i tehnologija uvijek su u interakciji, odnosno, kako bi to kazao Castells - tehnologija ne određuje društvo, već ga utjelovljuje, ali ni društvo ne određuje tehnologiju, već se njome koristi. (Castells, 2000) Autorica Čejko također podsjeća da tehnološki determinizam kao način razumijevanja utjecaja tehnologije ima mnogo ograničenja, jer se "sa stanovišta tehnološkog determinizma, samoj tehnologiji pripisuju akciona svojstva, to jest sposobnost da dela i bira" (Čejko, 2019:17). Tehnologija nema osobine ljudske akcije, to jeste sama od sebe nikada nije uzrok problema, ali nije ni neutralna – upozorava Čejko, već može donijeti korist onima koji je stvore ili kontrolišu njenu upotrebu.

Autorica nadalje u knjizi pojašnjava šta su digitalne tehnologije, kako je nastao internet, kako su se razvili računari i šta su informacijsko-komunikacijske tehnologije. U dijelu u kojem opisuje razvoj interneta, značajan autoricin doprinos je u tome što opisuje pojavu *duboke, mračne mreže (eng. darknet)*, to jeste pojavu izolovanih

mreža koje nisu katalogizovane i koje se na mreži ne mogu otkriti uobičajenim sredstvima. Na tim mrežama se, tvrdi Čejko, često odvijaju nezakonite aktivnosti kao što su razmjena zaštićenih materijala, ilegalna kocka, razmjena pornografije, kupoprodaja droge i oružja, itd. Ovim mrežama se može pristupiti uz posebnu enkripciju, to jeste samo ako korisnik zna tačnu adresu i sam je otkuca. Osim mračnih mreža, autorica podsjeća na još neke opasnosti u digitalno superpovezanom svijetu, kao što su zaštita ličnih podataka, privatnosti i prodor neželjenih i opasnih informacija.

Bežične i mobilne tehnologije autorica Čejko smatra najvećim pomakom u razvoju digitalnih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, zbog toga što su upravo one omogućile *prenosivost* i *dostupnost* medijatizovanog svijeta. Pozivajući se na djela istraživača društvenih mreža Rainiea i Wellmana, autorica navodi da je "nezaustavljiv razvoj interneta, mobilnih komunikacija i umrežavanja posredstvom društvenih medija, izazvao početkom XXI vijeka pravu revoluciju u društvenom povezivanju." (Čejko, 2019: 52) Za život u sadašnjem dobu kaže da je digitalan, ali da je kao takav – stvaran. „Nema mnogo smisla razmišljati o digitalnoj, mentalnoj aktivnosti kao nečemu odvojenom, odmaknutom ili manjem od stvarnog života kad je stvarni život (šta god to bilo) uronjen u kognitivnu aktivnost. To je lažna dihotomija. Mentalno jest stvarno, okruženi smo njime i nije samo u našoj glavi. Fizičko i mentalno su neodvojivi jedno od drugog.“ (Čejko, 2019: 74) Sastavni dio našeg digitalnog – stvarnog života danas čini participativna kultura, u kojoj pojedinac aktivno učestvuje u stvaranju, konzumiranju i slobodnom dijeljenju kulturnih proizvoda. Informacije su danas postale „osnovno dobro“, te ljudi imaju potrebu da ih gotovo neprekidno proizvode i na njih reaguju. Stapanje proizvodnje i konzumiranja informacija je, kako navodi autorica, cikličan a ponekad i paralelni proces, koji se naziva *prozumiranje*. Ta riječ, odnosno složenica, vjeran je odraz stapanja dvije pojave, kao što je i pridjev tehno-društven (Čejko, 2019). U kontekstu prozumiranja, nužno je podsjetiti da se naša digitalna iskustva plaćaju radom i našim podacima. Autorica u knjizi postavlja veoma važna pitanja o ekonomiji pažnje, odnosno pažnji kao valuti u savremenom, digitalnom dobu. Jedno od tih pitanja je zašto ljudi besplatno stvaraju i poklanjaju toliko svog vremena, kreativnosti i rada?

Način na koji ljudi koriste digitalne tehnologije utječe na mnoge druge elemente njihovog života, kao što su karijera, zdravlje, porodični život, kulturne aktivnosti i izbori, te je autorica s tim u vezi dio knjige posvetila upravo tehno-socijalizaciji i tehno-društvenim institucijama.

Autorica se u knjizi osvrnula i na stanje novinarske profesije i funkcionisanje medija u digitalnom dobu, te na utjecaj građanskog novinarstva u javnoj komunikaciji. Zbog dominacije malog broja velikih konglomerata u medijskom svijetu, autorica smatra da su mediji danas manje raznovrsni nego ranije te da se pogrešne informacije sa lakoćom šire javnim prostorom. Navodi primjer SAD-a, te kaže da „u vrijeme pisanja ove knjige, 6 korporacija u SAD-u: Disney, Viacom, News Corp/20th Century Fox, Time Warner, Comcast i CBS – funkcionišu kao konglomerati i kontrolišu 90% svega što se čita, gleda ili sluša posredstvom medija. Zbog poređenja, 1983. godine isti procenat televizijskih i radio stanica, časopisa, novina, filmskih

studija i slično, držalo je čak 50 kompanija.“ (Čejko, 2019:202) Za novinarstvo kaže da mu predstoji redefinisavanje i preobražaj, jer su digitalni mediji omogućili takozvanu medijsku konvergenciju – praćenje medijskih sadržaja na više platformi (npr. istovremeno na televiziji, u knjizi, na društvenim mrežama, na online forumima, itd.) i omogućili značajnije učesće publike u produkciji medijskih sadržaja. Korisnici medija danas mogu pristupati sadržaju kad i na kojoj platformi žele, mogu ga dijeliti, komentarisati pa čak i preoblikovati.

S obzirom na to da je, kaže Čejko, kultura neprekidne povezanosti i uključenosti već tu - htjeli mi to ili ne, autorica pokušava predvidjeti šta nas čeka u našoj *superpovezanoj budućnosti*. U ovom dijelu knjige postavlja brojna pitanja, pa zaključuje da nije zahvalno predviđati o nečemu što se iz dana u dan mijenja. Trendovi daljeg povezivanja ljudi koja je predvidio Pew Research Centar u svom izvještaju, na koji se poziva autorica, mogu se sumirati u ove tri tvrdnje: mlađe generacije su uvijek povezane sa internetom i ne mogu zamisliti da se to promijeni, odreći se interneta bit će sve teže jer sve više aspekata života podrazumijeva vezu sa mrežom, i naposljetku, otpor je uzaludan – isključeni će biti „kažnjeni“ a povezani „nagrađeni“, to jeste bit će gotovo nemoguće isključiti se a da se ne odrekne određene usluga ili proizvoda.

Literatura:

Castells, M. (2000.). *Uspon umreženog društva*. Zagreb: Golden marketing.

Čejko, M. (2019). *Superpovezani: internet, digitalni mediji i tehno-društveni život*.

Beograd:Clio

Digital 2019: Digital Global Overview, <https://datareportal.com/reports/digital-2019-global-digital-overview>, pristup: 1.10.2019.